

“Si o mar tireva barandas”, Maria-Mercè Marçal...

19 de març. Fa uns mesos la Joana em va fer notar que la cançó “Si el mar tingués baranes”, de Roger Mas, té una lletra especial. Aquesta observació em va dur a recollir-ne materials diversos i a intentar entendre-la; avui n'exposo el resultat.

La poesia va ser publicada el 1982 al llibre *Sal oberta* (1) i l'interpreta Roger Mas en un disc compacte que va ser gravat en directe (2) els darrers dies del desembre del 2011 al Teatre Comarcal de Solsona.

L'autora del text, Maria-Mercè Marçal, va néixer a Ivars d'Urgell el 1952 i va morir a Barcelona, als 46 anys, el 1998. Hom la considera una de les veus poètiques catalanes més importants de la generació dels setanta. Va estudiar Filologia Clàssica a la Universitat de Barcelona i professionalment era professora de Llengua i Literatura Catalanes a l'ensenyament secundari. Amb Ramon Pinyol (ara Balasch), el 1973 va fundar l'editorial “Llibres del Mall”. Va ser poeta, traductora i novel·lista. Va militar al PSAN. Va participar en el moviment batejat la “gauche divine” per Joan de Sagarra: festes amb Tàpies, Brossa, etc., organitzades per Joan Obiols, psiquiatre de Dalí –diuen que el doctor va tenir alguna cosa a veure amb la fuga d'Albert Boadella de l'Hospital Clínic...

Un fet destacable de la seva biografia és, però, la militància feminista: va tenir una filla, l'Heura, com a mare soltera, fet poc freqüent a l'època (el pare és Josep Huguet (ERC); posteriorment es va manifestar lesbiana. «Hi ha unanimitat entre la crítica a considerar-la poeta d'una gran sensibilitat i de gran habilitat tècnica, i a haver estat capdavantera en la introducció de temàtiques lèsbiques en la literatura catalana» (3). El poeta Josep Maria Sala-Valldaura parla de «renovament dels continguts eròtics i amorosos a la poesia catalana» (4).

També va ser pionera en la “textualització el càncer”: ni Helena Valentí, ni Maria-Aurèlia Capmany, ni Montserrat Roig, que com ella el van patir, en van escriure mai res. Educada en la religió catòlica, abandonà la pràctica religiosa però mantingué tota la vida l'interès

Maria-Mercè Marçal.
FOTO: ARXIU FMMM

per l'espiritualitat. «Marçal estava en tractament, féu una temptativa d'aproximar-se a un capellà amic que coneixia de quan era jove i a qui tenia en estima, i l'anà a reveure amb Isidor Cònsul. No obstant quan tornà, explicà que el capellà no l'havia entès i no havia sabut veure què volia» (5). Aquesta informació va ser facilitada per Fina Birulés, filòsofa, parella de Marçal. El capellà és Ramon Alsina, rector de Navès, que la va acollir uns dies a la seva rectoria i va presidir i pronunciar l'homilia a l'enterrament a Ivars d'Urgell. Una carta de Marçal a Alsina sembla desmentir l'anterior afirmació de Birulés. «(...) Però volia dir-li un parell de coses com a mínim: una és agrair-li l'estada a Navès, la seva atenció, etc., que em va anar realment bé! (...) M'és difícil parlar dels processos espirituals perquè he passat per moltes fases. En aquest moment, la imatge de la Divinitat més propera m'és l'Esperit Sant (després vénen les verges...). (...) Mossèn, pregui per mi. Gràcies per tot. Maria-Mercè Marçal. 13 de juny de 1998. Barcelona.» (6)

El llibre *Sal oberta*, on va aparèixer el poema que ens ocupa, és el tercer de Maria-Mercè Marçal. Els anteriors són: *Cau de llunes* (1977), que entronca amb la tradició surrealista de J.V. Foix, i *Bruixa de dol* (1979), a través del qual es va convertir en una autora d'èxit. Segons el portal digital *Lletra*, *Sal oberta* és «xopat per la tradició popular en què l'espectre imagístic s'estén a la sal, el mar, l'heura» (7). Consta de dues parts diferenciades, “Freu”, la primera, que són poemes d'amor, i “Heura”, la tercera, dedicada a la seva filla «Heura que m'envaeixes el ventre de follia» (pàg. 71), amb fins i tot el dubte de tirar o no endavant l'embaràs «Ofegaré les rels del gran arbre que et serva» (pàg. 70). Enmig hi ha el recull “Set cançons esparses i un romanç”; la primera composició és el poema que motiva aquestes ratlles.

Sobre el títol, la mateixa autora ens dóna una pista responent a una pregunta sobre el vers “Sal oberta a la nafra, que no es tanquí!”: «És difícil, però, explicar versos. (...) La ferida és una obertura entre l'interior i l'exterior, que comunica dos mons. A partir d'aquí, doncs, es pot establir el diàleg»(8)

Maria-Mercè Marçal i Fina Birulés. FOTO: ARXIU FMMM

Rosalía de Castro.
FOTO: ARXIU

SI EL MAR TINGUÉS BARANES

Si o mar tireva barandas...
Rosalía de Castro

Si el mar tingués baranes
i el tomb del cel mollons
prou sabia on cercar-te,
mes no hi vindria, no.

Si pogués posar en gàbia
el plomatge del foc.
Si el vent tingués andanes,
brides i estrep el cor.

Si pogués alçar tanques
al jardí de l'amor,
prou sabia on cercar-te,
mes no hi vindria, no.

No ho sents? S'obren les portes,
portes i porticons,
La pluja trenca ribes,
finestres i balcons!

I és aquí on jo et cerco,
no sé per què ni com,
dins la nit esmolada,
com la tempesta el torb,
pel mar sense baranes,
pel cel sense mollons.

La poesia "Si el mar tingués baranes" porta, després del títol, el vers en gallec atribuït per Marçal a Rosalía de Castro «Si o mar tireva barandas...». Fem notar que aquest vers no és a la primera edició (9) dels "Llibres del Mall" (1982) però sí que apareix posteriorment (1994) a la reedició que en va publicar Edicions 62 (10).

Marçal esmenta Rosalía de Castro en un altre poema del llibre «T'he portat un clau d'or, de ferro o bé d'amor / que m'he sentit granar a l'hort de Rosalía» (pàg. 29) i ella mateixa va explicar en una entrevista per què li interessa la poeta gallega: «El fet que [era] la model per a les poetes del present (...)» (11). També en parla Ca-

terina Riba: «Rosalía de Castro amb qui comparteix la fascinació per la tradició popular i la reivindicació d'una llengua minoritària.» (12). El vers de Rosalía és el número 21 dels *Cantares gallegos* (13), un cant d'enyorament per l'absència de la persona estimada que acaba amb aquests versos: «¡Ai, quen lagrimiña fora / pra ir, meu ben, unda ti!... / ¡Quen fixera un camiño / para pasar, ai de min! / Si o mar tireva barandas, / fórate ver ao Brasil; / mais o mar non ten barandas, / amor meuá ¿por donde hei de ir?». Els quatre darrers versos, que Rosalía escriu en cursiva, no són d'ella sinó que els pren d'una cançó popular gallega. En tenim constància perquè figuren en un cançoner del 1884 (14) amb aquesta versió: «S'o mar tivera barandas / fórate ver 6 [entenem que és una "o" amb accent, que, en ser passat a text, ha quedat un "6"] Brasil; / mais o mar nou ten barandas: / amor meu ¿por ónd'hei d'ir?».

Tornem a la poesia de Marçal. És una composició de cinc quartetes (quatre versos d'art menor) d'hexasil·labs i un aariat. En les tres primeres estrofes la rima és assonant (només es repeteixen els sons vocàlics); a les dues quartetes finals la rima només és als versos parells. La rima és encadenada (abab). El resultat és un tipus de composició que recorda la lletra de les tonades populars, com "La presó de Lleida", i que fa servir J. V. Foix a, per exemple, a "On he deixat les claus". «L'exasil·lab fou força conreat pels trobadors, pels poetes catalans del segle XIV, com Pere March, i per la cançó folklòrica.» (15).

La narració està escrita en primera persona «[jo] prou sabia on cercar-te / mes [jo] no hi vindria, no» (v. 3-4); «Si [jo] pogués posar en gàbia» (v. 5; etc.), fet que canvia a partir de la quarta «[tu] No ho sents?» (v. 13) i «és aquí on jo et cerco [a tu]» (v. 13).

Quant a figures retòriques, hi trobem quatre anàfores consistents en la repetició a l'inici de vers de la conjunció condicional "si": «Si el mar tingués baranes» (v. 1), «Si pogués posar en gàbia» (v. 5), «Si el

El mar segons Van Gogh. FOTO: ARXIU

vent tingués andanes» (v. 7), «Si pogués alçar tanques» (v. 9). També hi ha dues epanodiplosis (repetició de paraules a començament mig o final de vers): "no" a «mes no hi vindria, no» (v. 4 i 12) i "pel" i "sense" a «pel mar sense baranes / pel cel sense mollons» (v. 22 i 23). I encara una metonímia (la part pel tot) «el plomatge del foc» (v. 6) on el "plomatge" pot ser un ocell un ocell, imatge que a la vegada és una metàfora, ja que el foc es converteix en un ocell de plomatge entenem que de color blanc-groc-vermellós. De metàfores n'hi ha altres, com «el jardí de l'amor» (v.10); també ho són les portes que s'obren (v. 13) i la pluja que tot s'ho emporta (v. 15).

Roger Mas i
la Cobla Sant
Jordi. ARXIU: BATALL

Hi ha una imatge recurrent que consisteix en “domesticar” elements: baranes al mar, mollons (fites que delimiten el territori) al cel, engabiar el sol, andanes al vent, brides i estrep (de dominar els cavalls) al cor i tanques a l’amor. Si tot això ho tingués, sabria on ha d’anar a buscar la persona estimada però no hi aniria. De cop (v. 13) es produeix un esclat en els elements de la natura, de (vent) que obre les portes i finestres i de pluja que tot s’ho emporta, i la troba en la nit (metàfora d’una situació difícil) sense por («com la tempesta el torb»; el torb és una tempesta de neu acompanyada de vent fort) per mar i cel sense entrebancs. Resumint, Maria-Mercè Marçal ens explica que busca la persona estimada prescindint de tots els perjudicis, guiada només pe la força de la Natura.

De la cançó “Si el mar tingués baranes”, que coneguem, n’hi ha dues versions musicades. L’una és de Jordi Gasió, “El fill del mestre”; pertany al seu àlbum 78, del 2006. Musicalment no s’assembla en res a la de Roger Mas ja que més aviat és una composició de tipus experimental. El pseudònim de Gasió, “El fill del mestre”, és tret de la cançó homònima de l’àlbum *Qualsevol nit pot sortir el sol* (1975), de Jaume Sisa. L’altra és la del Roger Mas.

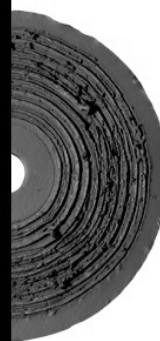
L’autor i intèrpret de la música, Roger Mas, va néixer a Solsona el 1975. El seu avi era músic i tocava a la cobla. Als pocs anys es va iniciar en els estudis musicals; els seus primers instruments van ser el saxo i el clarinet. Va ser alumne de Luis Paniagua, músic alternatiu que conrea la investigació musical i la música ètnica (el sitar, la lira...). Mas ha col·laborat amb Jaume Sisa i Pau Riba.

Xavier Guitó. FOTO:
WWW.DBERGUEDA.CAT

ROGER MAS I LA COBLA SANT JORDI CIUTAT DE BARCELONA.

1. Introitus lacetanorum / 2. El rei dels núvols / 3. L’home i l’elefant / 4. Emboscada / 5. Caminant / 6. Michela / 7. El testament d’Amèlia / 8. Si el mar tingués baranes / 9. Valent com la lluna / 10. El dolor de la bellesa / 11. El vals de La Gineta / 12. Muixeranga / 13. Amore che

Com tots els cantautors catalans actuals, és evident que Mas és deutor de la Nova Cançó; ara bé, si li haguéssim de buscar unes referències concretes entre els cantants fundacionals del moviment, ens decantaríem cap als galàctics com Jaume Sisa. També és un fet destacable l’interès del solsoní pel filòsof Francesc Pujols, a qui dedica una cançó. Com a poeta, Mas és autor de *Flors, somnis, camins i serps* ⁽¹⁶⁾ (poemes i cançons) i *La teulada és oberta i no sé on són les parets* ⁽¹⁷⁾ (narracions curtes i prosa poètica).

Eldisc compacte al qual pertany “Si el mar tingués baranes” és el setè de la seva discografia: *Les Flors del Somni* (1997), *Casafort* (1999), *Roger Mas & Les flors en el camí de les serps* [...] (2001), *dp* (2003), *Mística domèstica* (2005), *Les cançons tel·lúriques* (2008), *A la casa d’enlloc* (2010) i *Roger Mas i la Cobla* [...] (2012). Des del punt de vista literari, d’aquesta discografia en destaca *Les cançons tel·lúriques*, on posa música i interpreta amb molt d’encert textos de mossèn Jacint Verdaguer i fa versions de temes populars com el Ball de l’Àliga de la Patum de Berga, els Goigs de la Mare de Déu del Claustre de Solsona i la Moixeranga amb instants de Ball de l’Àliga.

La primera interpretació de les cançons d’aquest disc el cantautor solsoní la va dur a terme el 6 de novembre de l’any passat al Teatre Kursaal de Manresa dins del marc de la Fira de la Mediterrània que cada any se celebra a la capital del Bages. Les cançons compten amb els arranjaments del berguedà Xavier Guitó, que al concert tocava el piano. Són majoritàriament en català, però també n’hi

ha una en cadascuna d'aquestes llengües: italià, francès, gallec, basc i espanyol.

La versió de Roger Mas de "Si el martingués baranes" sembla un cançó popular; quan hom l'escolta per primera vegada sembla que l'ha sentida de tota la vida. El text que canta Mas és fidel a lletra tret de permetre's la llicència de repetir els dos últims versos. Des del punt de vista musical, la interpretació té dues parts separades. A la primera, les tres primeres estrofes, la veu de Roger Mas compta amb l'acompanyament del piano i, encara que menys audible, el baix. Acabada la tercera estrofa i abans d'encetar la quarta hi ha un solo de tenora, instrument que dura fins al final de la composició. A la segona part hi intervenen, a més, altres instruments de la cobla. El final, com dèiem, és la repetició dels dos darrers versos; el crescendo que s'havia anat apoderant de la peça a la segona part va afluint fins que la cançó acaba amb acords suaus.

El resultat de la unió de la lletra de Maria-Mercè Marçal i la musicació de Roger Mas és d'una bellesa arcaica, la cançó resultant és molt propera als cants tradicionals. L'acompanyament de piano i cobla li dona un tret característic, és una experimentació musical resolta satisfactòriament.

Notes

- (1) Marçal, Maria-Mercè (1982) *Sal oberta*. Barcelona: Edicions del Mall.
- (2) Mas, Roger (2012) *Roger Mas i la Cobla Sant Jordi - Ciutat de Barcelona*. Barcelona: SJ Produccions. 1 disc compacte. [«Si el mar tingués baranes» és la gravació núm. 8].
- (3) Bou, Enric; Sharon, Fieldman (2010) «Revolució cosmopolita. Introducció» a *Panorama crític de la literatura catalana. Segle XX. De la postguerra a l'actualitat* (pàg. 573). Barcelona: Vicens Vives.

- (4) Id.
- (5) Citat per Riba, Caterina L'obra poètica de Maria-Mercè Marçal. Una aproximació des dels estudis de gènere i la literatura comparada (pàg. 230). Tesi doctoral. <http://www.tesisenred.net/bitstream/handle/10803/94518/tesdoc_a2012_riba_caterina_obra.pdf?sequence1> [Data de consulta: 15 de desembre del 2012].
- (6) Alsina, Ramon (1998) "Un misteri que ens transcendeix" a *El Pregó* núm. 105 / 106 (p. 6)
- (7) <http://lletra.uoc.edu/ca/autor/maria-merce-marcal> [Data de consulta: 14 de desembre del 2012]
- (8) Muñoz, Jordi (febrer del 1977) *Illacrua* (núm. 42) citat a AAVV (1998) *Homenatge a Maria-Mercè Marçal* (pàg. 175-176). Barcelona: Editorial Empúries.
- (9) Marçal, Maria-Mercè (1982) *Sal oberta* (pàg. 53). Barcelona: Edicions del Mall.
- (10) Marçal, Maria-Mercè (1994) *Sal oberta* (pàg. 51). Barcelona: Edicions 62.
- (11) Id. Nota 5 (p.48).
- (12) Id.
- (13) <http://www.letrasgalegas.org/servlet/SirveObras/02587296500292784199079/p0000002.htm> [Data de consulta: 14 de desembre del 2012]
- (14) http://www.archive.org/stream/cancioneropopula01pr/cancioneropopula01pr_djvu.txt [Data de consulta: 14 de desembre del 2012].
- (15) Bargalló, Josep (1991) *Manual de mètrica i versificació catalanes* (pàg. 93). Barcelona: Editorial Empúries.
- (16) Mas, Roger (1998) *Flors, somnis, camins i serps*. Solsona: R. Mas, editor. [Autoedició].
- (17) Mas, Roger (2000) *La teulada és oberta i no sé on són les parets*. Solsona: Solsona Comunicacions.

Benigne Rafart

www.zenobitaedicions.com
Tel. 93 875 7363
c/e: zb@zenobitaedicions.com

zenobita
edicions

Col·lecció
patrimoni industrial i històric

Capelles de Queralt
Roger Cortina i Farràs

Viure al peu de la mina
Les colònies mineres de Cerdà

La mina de petroli de Riutort
(Guardiola de Berguedà)

L'embassament de la Boells
(Cerdà)

Castells, esglésies i monestirs
Cerdà, Fígols, Valldere i Cardener de Berguedà

De venda a les millors llibreries de la comarca

Altres exemplars de la col·lecció "Ruta Minera"

Vallcebre i la mineria del carbó